
AZ AGGLOMERÁLÓDÁS ÉS A SZUBURBANIZÁCIÓ JELLEMZŐI A NYÍREGYHÁZI TELEPÜLÉSEGYÜTTESBEN/SZUBURBIÁBAN

Bácskainé Pristyák Erika – Kókai Sándor

CHARACTERISTICS OF AGGLOMERATION AND SUBURBANIZATION IN THE NYÍREGYHÁZA URBAN SETTLEMENT GROUP / SUBURBIA

Studies show that the suburbia of Nyíregyháza clearly includes those formerly independent municipalities (Nyírszőlős, Oros, Sóstóhegy) that were administratively attached to the city and those areas of the city where new districts were developed (Sóstógyógyfürdő, Ókistelekiszőlő, Újkistelekiszőlő, and some parts of the settlements around farmlands near Nyíregyháza /Sulyánbokor, Antalbokor etc./). The suburbia also includes the administratively independent municipalities of Nyírtelek, Nyírpazony and Kótaj (*Figure 1*) but it does not include Nagycserkesz, Kálmánháza, Buj, Nyírtura, Sényő and Apagy even though these municipalities meet some of the observed criteria. The ring of settlements around Nyíregyháza proved to be too distant, especially towards west, south and southeast, with respect to suburbanization, therefore the suburbia, which is closely linked to the core area of the city, appeared closer to the city, primarily within the administrative boundaries, since the area of the city is fairly large. According to demographic tendencies and the volume of investments in the built environment some municipalities belonging to the group of settlements around Nyíregyháza have not been affected by mainstream suburbanization, thus they remained rural areas and these municipalities (commuter villages) are not considered to be part of the suburbia.

Our study shows what parallelism can be found among agglomerating, suburbanizing processes and micro-regions and what kind of interrelationship exists among these factors. To what extent can be the delimitations regarded as objective and what kind of peculiarities of the Nyíregyháza suburbia, agglomeration zone and statistical sub-region can be distinguished as compared to each other?

As suburbanization accelerated the city was modernized, its functional, hierarchical position and structural characteristics made it possible to become more and more open in social, economic and cultural terms. Suburbanization impacted the development of surrounding settlements in a diffusive manner and a few aspects of their new interrelationships with Nyíregyháza were examined in some of our previous papers. Our summarizing paper attempts to explore the effects of agglomerating and suburbanizing processes from sparse homesteads (bokortanyák) to small towns.

These facts present such a challenge to the economy, local residents and connections of Nyíregyháza that should have been solved immediately well before. However, the solutions of the local urban policy to the hardly 10-year-long process of suburbanization were not adequate (sometimes through no fault of their own) and the syndrome of ‘quickenning time – slowing time’ was stronger than ever before.

1. BEVEZETÉS

Nyíregyháza és a hozzá kapcsolódó települések az elmúlt évszázadban kétszer kerültek a magyar településföldrajz érdeklődésének homlokterébe. Először Simkó Gy. tanulmánya keltette fel a szakma figyelmét, amelyben a városhoz kapcsolódó bokortanyák sajátosságait tárta fel, megalkotva azt az alpművet, mely napjainkig az egyik legjobb történeti földrajzi összegzés (SIMKÓ GY. 1910). Másodszor az 1970-es években, amikor Beluszky P. feltárta a város vonzaskörzetét, mintegy két évtizedre irányt mutatott, megalapozta a hazai vonzaskörzet kutatások metodikáját (BELUSZKY P. 1974). Napjainkban Nyíregyháza és a hozzá kapcsolódó települések ismét a településföldrajz kutatási területét képezik, hiszen nincs Magyarországnak még egy olyan nagyvárosa, amelyhez ennyi településföldrajzi aspektusú térfelosztási bizonytalansági tényező társulna. Tanulmányunkban néhány olyan tényezőcsoportra koncentrálnunk, amelyek megvilágíthatják e problémakört, mind funkcionális (pl. vonzaskörzet, agglomeráció stb.), mind igazgatási (pl. kistérség, járás stb.) szempontból.

2. VONZASKÖRZET VAGY FUNKCIONÁLIS VÁROSTÉRSÉG

Nyíregyháza az elmúlt évtizedekben is rendelkezett olyan helyi és helyzeti energiákkal, amelyek a központi funkciók gyarapodását és az ezeket igénybe vevő hinterland bővülését és a közöttük lévő kapcsolatrendszer megerősödését eredményezték, felgyorsítva a város dinamizálódását. A változások hatására Nyíregyháza különösen szoros és minőségileg is gyorsan átstrukturálódó kapcsolat rendszert épített ki a szűkebb vonzaskörzetébe tartozó településekkel.

Nyíregyháza az 1960-as években indult el a lendületes urbanizálódás útján, melynek legfontosabb sajátossága témánk szempontjából, hogy a Szabolcs-Szatmár-Bereg megye települések munkaerő feleslegének egy része a város felé áramlott, s a város határán belül vagy a környező településeken telepedett le, azaz az agglomerációs jegyek erősödtek. A változások extenzív jellegét mutatja, hogy csak 1975-re oldódott meg a város férfi lakosságának teljes foglalkoztatása (CSERVENYÁK L. – MEZŐ A. 1987). Nyíregyháza dinamikus fejlődésének eredménye: vonzaskörzetének növekedése és a környező településekkel egyre szorosabb, intenzívebb kapcsolatrendszer kiépítése, mely

akkor következett be (1970-es évek), amikor a régió szabad munkaerő feleslege és a városi ipari munkahelyek munkaerőigénye találkozott.

A város vonzáskörzetének vizsgálatából kiemeljük a munkaerőmozgás (ingázás) kapcsolatrendszerét, mely megmutatja a problémakör ellentmondásait. Az 1980. évi és a 2001. évi népszámlásokhoz kapcsolódó felmérések alapján a vonzásintenzitás markánsan átalakult. 1980-ban Nyíregyházán 67225 munkahelyet tartottak nyilván, melyből helyben lakó aktív kereső 48693 volt, a városba bejárók száma 18532 fő (27,5%). Nyíregyházáról mindössze 1900 aktív kereső járt el más településekre dolgozni. A 2001. évi népszámlálás vonatkozó adatai alapján megállapítható, hogy mind az aktív keresők, mind az ingázók száma jelentősen, mintegy 1/3-dal csökkent. 2001-ben Nyíregyházán 53871 db munkahelyet tartottak nyilván, ahol 41871 aktív kereső Nyíregyházáról, az ingázó 12000 fő közel 75%-a (8929 fő) 36 db zömében Szabolcs-Szatmár-Bereg megye településeiről járt be. Ekkor Nyíregyházáról 2359 fő járt el más településekre dolgozni. A csökkenés ellenére Nyíregyháza foglalkozásban betöltött kiemelkedő szerepét jól mutatja, hogy a megyei foglalkoztatottak (157445 fő) közel 30%-nak (44230 fő) a megyeszékhelyen volt a munkahelye. A megyében ingázó foglalkoztatottak közül minden harmadik (12 ezer fő) Nyíregyházán talált magának munkát. A 36 településből azokat tekintettük meghatározónak, ahonnan a foglalkoztatottak legalább harminc százaléka és az ingázók több mint fele Nyíregyházán dolgozott (*1. táblázat*).

A város vonzáskörzetéhez szorosabban kapcsolódó 22 község aktív keresőinek (16845 fő) 50,8%-a 2001-ben nem Nyíregyházán jutott munkához. Az általunk vizsgált települések ingázóinak (8289 fő) 83,5%-a (6920 fő) Nyíregyházára járt, melyek között jelentős differenciák figyelhetők meg (*1. ábra*). A csoporton belül a legmagasabb értéket Nyírpazony (67,1%) és Kótaj (68,1%) érte el, amit mutat, hogy a két település aktív keresőinek több mint kétharmada Nyíregyházán dolgozott, s ez az összes ingázók kb. 95%-át tette ki. Nyírtura és Nyírtelek aktív keresőinek 46-50,5%-a dolgozott Nyíregyházán. E négy település minden mutató tekintetében kiemelkedett. Az aktív keresőkből Sényő és Napkor (46,9%, ill. 43,8%) ért még el magas értéket, míg az ingázókból a Nyíregyházára bejárók aránya Kálmánházán (95,1%) és Nagycserkeszen (93,9%) volt a legmagasabb.

A munkahelyi adatok mellett az oktatási intézményekbe bejárók magas száma (Napkor 279, Nagycserkesz 122, Kálmánháza 121, Apagy 114, Sényő 82 tanuló) szoros és sokoldalú kapcsolatrendszer feltételez, s áttételesen utal a szuburbanizációs folyamatok jelenlétére.

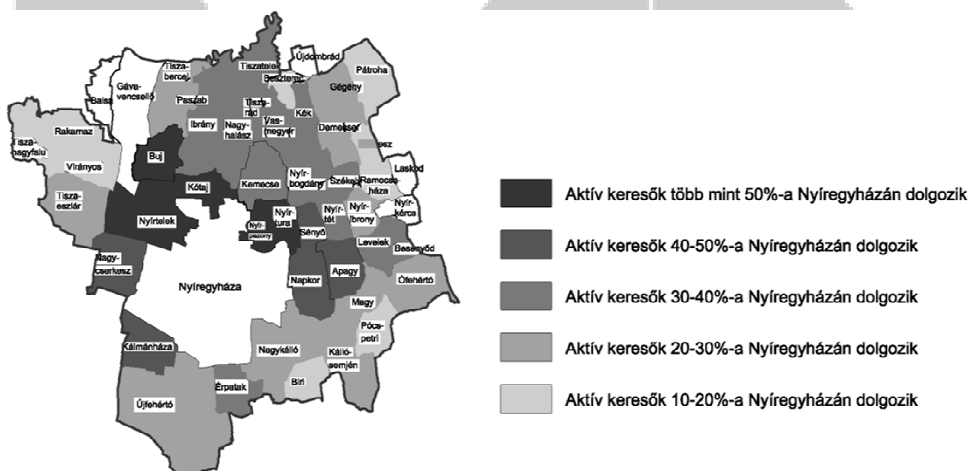
1. táblázat: Nyíregyháza vonzáskörzetének ingázói az aktív keresők és az összlakosság arányában (2001)

Table 1 Commuters in ratio to active employees and total population in Nyíregyháza's agglomeration (2001)

Település neve	Össz. lakosság	2001					
		aktív kereső	ingázók	ing. az aktív %-ában	Nyh.-ra ingázó	Nyh.-ra ing. az össz. ing. %-ban	Nyh.-ra ing. az aktív %-ában
Apagy	2352	628	298	47,0	251	84,2	40,0
Besenyőd	689	138	92	67,0	49	53,2	35,5
Buj	2500	460	265	58,0	232	87,5	50,4
Érpatak	1856	269	140	52,0	96	68,5	35,6
Ibrány	6891	1865	799	43,0	625	78,2	33,5
Kemecse	5037	1342	620	46,0	466	75,1	84,7
Nagyhalász	5934	1623	672	41,0	545	81,1	33,6
Kálmánháza	2089	586	247	42,0	235	95,1	40,1
Kék	2047	426	254	60,0	138	54,3	32,4
Kótaj	4561	1241	738	59,0	684	92,7	55,1
Levelek	2953	664	319	48,0	205	64,2	30,9
Nyírttelek	7150	2268	1116	49,0	1061	95,1	46,8
Nagycserkesz	1910	346	147	42,0	138	93,9	39,9
Napkor	3792	1002	502	50,1	439	87,5	43,8
Nyírbogdány	3044	774	299	39,0	249	83,2	32,1
Nyírpazony	3167	1056	685	65,0	646	94,3	61,2
Nyírtét	1119	221	96	43,0	78	81,2	35,3
Nyírtura	1795	530	286	54,0	262	91,6	49,5
Sényő	1401	318	177	56,0	149	84,2	46,9
Székely	1106	238	127	53,0	77	60,6	32,3
Tiszatelek	1499	392	226	58,0	154	68,1	39,3
Vasmegyer	1644	458	184	40,0	141	76,6	30,8
Összesen	64536	16845	8289	49,2	6920	83,5	41,1

Nyíregyháza népességszáma, központi funkciógazdagsága, növekvő térszervező ereje tükrözi dinamizmusát, napjainkig biztosítja a társadalmi-gazdasági fejlődés lehetőségét. A 21. századi dinamizmus legfőbb forrását az a stabil hinterland (Szabolcs-Szatmár-Bereg megye, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén megye egy része) alkotja, amely a város kiemelkedő közlekedés-földrajzi helyzetéből fakadóan szilárdan táplálja a város gazdaságát és társadalmát (KÓKAI S. 2003/A, 2004). Mindezekre alapozva a VÁTI Kht. legújabb Országos Településhálózat-fejlesztési Konceptió egyetlen, négy jelenlegi kistérséget magában foglaló *funkcionális várostérséget* (FVT) jelölt ki: a regionális jelentőségű funkcionális nagy- és középvárosi térségek csoportján belül a Nyíregyháza, az Ibrány-Nagyhalászi, a Nagykállói és a Baktalórántházai kistérségek alkotnak együtt – a javaslat szerint – egy FVT-t.

1. ábra: Nyíregyháza munkaerő vonzása (2001)
 Figure 1 Commuters zone of Nyíregyháza (2001)

A nyíregyházi statisztikai kistérség, amelybe sorolt települések száma 55-ről 9-re csökkent 1994-2008 között, átformálódása nyomán ma már az eredeti céljainak is korlátozottan felel meg. A területfejlesztésnek sem vált tényleges egységévé, a társadalmi-gazdasági folyamatoknak sem lehetett reális kerete, így nem is integrálja a társadalom agglomerációs/szuburbanizációs migrációs mozgásait (2. táblázat). Talán csak az eltelt időszak alatt kialakult együttműködési gyakorlat olyan érték, amit helytelen lenne figyelmen kívül hagyni.

Meglátásunk szerint Nyíregyháza ellátási és vonzaskörzetét tekintve központi helyet tölt be a következő területi egységek vonatkozásában (2. ábra):

- a nyíregyházi szuburbia centruma,
- a nyíregyházi agglomerálódó térség/településegüttes központja,
- a Nyíregyházi statisztikai kistérség és Funkcionális Várostérség központja,
- Nyíregyháza vonzaskörzetének vonzasközpontja,
- Szabolcs-Szatmár-Bereg megye székhelye.

Ezek a területi egységek részben statisztikai-, területfejlesztési és közigazgatási szervezeti egységek is (megye, régió, kistérség), részben pedig a társadalmi-, gazdasági, urbanizációs térképződés egységei. A nagyvárosi sajátosságok részletes elemzése során kiderül, hogy a nyíregyházi kistérségi sajátosságok közt kiemelt szerepe van a nagyváros agglomerációs-szuburbanizációs folyamatainak. Ezek feltárása és kutatása meghatározó jelentőségű a településegüttes szempontjából, s olyan kistérségi struktú-

3. AGGLOMERÁLÓDÓ TÉRSÉG, VAGY TELEPÜLÉSEGYÜTTES

Az urbanizáció hazánkban is területi koncentrációhoz, a településcsoportok, -együttesek és agglomerációk képződéséhez vezetett. E folyamatok révén olyan településgócok és konglomerátumok jöttek létre, melyeket a közigazgatásnak a hagyományos-tól eltérő, a kialakult helyzettel adekvát módon kell kezelnie (KÓSZEGFALVI GY. 2008). Az agglomerálódás folyamatának és stádiumának kutatása fontos feladat, melynek elvégzésében a geográfának is lényeges szerepe lehet. A kérdéskör jelentőségét kiemeli, hogy ezekben a település képződményekben él a magyar népesség mintegy kétharmada és továbbra is – a belső átrendeződések mellett is – migrációs céltérségek. Minden lényeges ismérv, minőséget is reprezentáló mutató alapján ezek Magyarország fejlesztési gócai, innovációs központjai, a legfejlettebb termelőerők allokációs terei (TÓTH J. 2012).

A nyíregyházi agglomeráció tekintetében Valér Éva OTKA kutatási zárójelentésében (1994) harminc mutatóra kiterjedő faktoranalízissel megállapította, hogy a Nyíregyháza körüli települések agglomerálódó térséget alkotnak (1970-ben öt település, 1980-ban 10 település, 1990-ben 11 település tartozott oda). Főleg munkaerőt és beépítést koncentráló *agglomerálódó városkörnyékként* definiálta Nyíregyházát és a hozzá kapcsolódó településeket. Következtetése a város korábbi fejlődése alapján teljesen egyértelmű, hiszen Nyíregyháza az 1970-es évtizedben vált környezete kiemelkedő városi funkciókkal rendelkező, a szolgáltató szférában is vezető településévé, azaz igazi megyeszékhellyé. Nyíregyháza 1980-nal gazdasági fejlődésének addigi legeredményesebb két évtizedét zárta (KÓKAI S. 2004). Az iparosításhoz az infrastruktúra fejlesztése és a lakásépítések is kapcsolódtak, ezekhez pedig szinte minden más „nem termelő” beruházás (pl. közműfejlesztés, intézmények építése stb.).

A korábbi évtizedektől eltérően Nyíregyháza 1970-79 közötti 26286 fős népesség növekményből már 16213 fő (62%) a vándorlási különbözetből származott, miközben a korábbi magas természetes szaporodás üteme fokozatosan mérséklődött. A lakónépesség ilyen mértékű növekedéséhez a közigazgatási terület módosítása is hozzájárult, mely szerint 1973-ban Nyírszőlőst (2100 fő), 1979-ben pedig Orost (5500 fő) is a szabolcsi megyeszékhelyhez kapcsolták. 1970-79-ig 11.960 lakást építettek a városban, mely értéket csak a regionális centrumok (Szeged, Győr, Pécs, Miskolc, Debrecen, Székesfehérvár) tudták felülmúlni. Az 1980-89 között felépült 11106 lakással pedig már Székesfehérvárt is megelőzte (KÓKAI S. 2004), Nyíregyháza népessége ekkor 5917 fővel gyarapodott, sőt 1990-2000 között is pozitív vándorlási különbözet jellemezte (4643 fő összes népességyarapodásból 3051 fő volt a vándorlási különbözet), mely szintén meghaladta a felsőfokú szerepkörrel felruházott központok értékeit. Az országos átlagot meghaladó növekedést a gazdasági dinamizmus mellett az általános infrastruktúra gyors fejlődése is generálta.

A fenti adatokkal azonban nem tartott lépést az agglomerálódó városkörnyék, azaz Nyíregyháza diffúz módon nem tudta elősegíteni az innováció térbeli terjedését, a térségi identitástudat megtartását és erősítését, a térszerkezet társadalmi-gazdasági és

környezeti céloknak megfelelő átalakítását. A lakónépeség és a területi dinamikára is utaló lakásállomány változása az agglomeráció belső gyűrűjének tekintett négy településen (Nyírtelek, Kótaj, Nyírpazony, Nyírtura) 1980 és 1990 között alig emelkedett (pl. a lakónépeség: 14850 főről 14984 főre). Az agglomeráció külső gyűrűjébe tartozó nyolc településen (Apagy, Buj, Kálmánháza, Napkor, Sényő, Nagycserkesz, Nyírbogdány, Levelek) pedig kevesebben éltek 1990-ben (18770 fő), mint egy évtizeddel korábban (19819 fő). Mindez nem zárja ki az agglomerálódó térség meglétét, nehéz azonban az agglomerációból a városba betelepülők és a helyükre érkezettek nyomon követése, életminőségük változásainak, mozgató rugóinak részletes feltárása (KÓKAI S. 2003/B).

A Központi Statisztikai Hivatal 1985-től megkezdte a különböző település-képződmények bemutatását, fejlődésük, változásuk nyomon kísérését. 1995-ben huszonháromra redukálták a megfigyelt település-képződmények és 517-re az érintett települések számát. 2003-tól újabb redukció következett be, melynek eredményeként négynégy agglomeráció és agglomerálódó térség, valamint tizenhárom településeggyüttes került lehatárolásra (3. táblázat), melyekbe az ország településállományának alig több mint egy tizede került (386 db). A Nyíregyháza körül elhelyezkedő településeggyüttes határainak megvonása sem volt egyszerű feladat (az 1990-es évek statisztikái külső /10 település/ és belső /Kótaj/ gyűrűs elrendeződés szerint adták meg az adatokat, mely 2004-re, öt településre szűkült). A Kótajt, Nyírpazonyt, Nyírteleket és Nyírturát, valamint Nyíregyházát magába foglaló településeggyüttes adatai szignifikánsan jelzik az agglomerálódás területi különbségeit és a folyamat erősségét. A vizsgált településeken a megye népességének jelentős része (1980-ban 24,1%-a, 2001-ben 26,1%-a) tömörült (KÓKAI S. 2007).

3. táblázat: Néhány település-képződmény lehatárolásának változása Magyarországon
Table 3 Changes in the definition of some special settlement groups

Megnevezés	Településszám 1998-ban (db)	Településszám 2003-ban (db)
Miskolci agglomeráció	17	13
Pécsi agglomeráció	62	21
Egri agglomerálódó térség	8	10
Szombathelyi agglomerálódó térség	45	31
Zalaegerszegi agglomerálódó térség	44	29
Békéscsabai településeggyüttes	10	10
Debreceni településeggyüttes	18	9
Kaposvári településeggyüttes	13	14
Kecskeméti településeggyüttes	18	9
Nyíregyházai településeggyüttes	12	5
Salgótarjáni településeggyüttes	19	9
Soproni településeggyüttes	21	6
Szegedi településeggyüttes	10	12
Szekszárdi településeggyüttes	16	5
Székesfehérvári településeggyüttes	17	13
Szolnoki településeggyüttes	11	6
Tatabányai településeggyüttes	15	12
Veszprémi településeggyüttes	11	10

Forrás: KSH

Az agglomerálódási folyamat megítélésében a KSH népszámlálási és ingázási mutatók szerinti lehatárolása alapján 2004 óta 5 település tartozik a *nyíregyházi településeggyütteshez*: Nyíregyháza (központi település), Nyírtelek, Kótaj, Nyírpazony, Nyírtura, közülük kettő város (Nyírtelek 2005 óta). Területe 405 km², népessége 133695 fő. A két városban él a településeggyüttes népességének 92%-a (MALAKUCZINÉ PÓKA M. 2006).

4. AGGLOMERÁCIÓ ÉS/VAGY SZUBURBIA

Az utóbbi két évtized demográfiai folyamatairól realisabb képet kapunk, ha a városhoz szorosan kapcsolódó, szuburbanizációs jegyekkel is rendelkező településeket bevonjuk a vizsgálatba. A szuburbanizációs folyamat települési környezetének lehatárolását több szempont együttes figyelembe vételével alakítottuk ki, törekedve arra, hogy minden potenciális települést megvizsgáljunk. Arra törekedtünk, hogy a szuburbanizáció lokális-regionális sajátosságait feltárjuk, területi differenciákat és települési környezetet lehatároljuk. Az adatok alapján a következő tendenciák figyelhetők meg (4. táblázat).

Az 1990-es években Nyíregyházát és a vizsgált településeket is – Buj kivételével – lassú népességszám gyarapodás (3,9%) jellemezte, igen jelentős települési differenciáltsággal (pl. Apagy és Kálmánháza népessége alig 1,5-1,7%-kal nőtt 10 év alatt, ugyanakkor Levelek és Nyírpazony 15,5%-kal illetve 17,7%-kal növelte népességét stb.). Különösen figyelemre méltó értékek ezek, hiszen az 1980-90 közötti dekádban Levelek, Nyírpazony és Nyírtura kivételével valamennyi község népességszáma csökkent, így a vizsgált települések együttes népességszám növekedésének (5002 fő) alapvető oka Nyíregyháza dinamikus növekedése volt (5917 fő). A külső és belső gyűrű településeinek különbségei (124 fős gyarapodás, ill. 1039 fős fogyás) már ekkor is igen markánsak. Az 1990-2001 közötti időszak növekedésének (5810 fő) viszont már kevesebb, mint a felét (2850 fő) adta Nyíregyháza. A vizsgált községek mintegy háromezer fős gyarapodása (2960 fő) enyhe szuburbanizációs folyamatot sejtet.

Nyíregyháza népességnövekedése lassult, csökkent, majd stagnálás következett be (1990-ben: 114152 fő, 1995-ben: 115376 fő, 2001-ben: 117002 fő, 2004-ben: 116336 fő). A város népességének természetes szaporodásában bekövetkezett változás az egyik alapvető oka a csökkenésnek. Az 1995. évi 1,2%-os természetes szaporodás 2000-re már 0,7%-os természetes fogyásra változott. A másik az ezer lakosra jutó belföldi vándorlási különbözet évi megoszlását vizsgálva (1995-ben: 0,8‰, 2000-ben: -2,6‰, 2003-ben: -3,1‰) egyre jelentősebb a demográfiai erózió, 2000-2004 között a vándorlási veszteség 1375 fő volt. Mindez önmagában nem lenne probléma, ha a negatív vándorlási érték a szuburbiaiba történő kitelepülést jelentené egyértelműen. A probléma az, hogy a szuburbia népességszáma nem nőtt

olyan mértékben (2000-2004 között 560 fő), mint ahogy Nyíregyháza népességszáma csökkent, s akkor a településekre kívülről érkezők számát még nem is ismerjük. A szuburbia négy településén a lakosságszám mintegy 1150 fővel gyarapodott 1995-től 2003-ig, az élve születések száma 1995 és 2000 között kismértékben, míg az 1990-es évek második felében nagyobb mértékben csökkent. A halálozások száma 2000-ig csökkent, majd megemelkedett (10,5‰ → 11,4‰) és stabilizálódott, melynek eredménye, hogy a korábban stabil népesség – természetes szaporodás tekintetében – az ezredforduló után természetes fogyásra váltott, melyet az egyre csökkenő vándorlási nyereség (2000-ben 9,0‰, 2003-ban 5,7‰) ekkor még ellensúlyozott.

A demográfiai adatok települési szintű vizsgálata egyértelművé teszi, hogy a négy (és az ötödikként kutatásba vont Kálmánháza) település között, mind dinamizmusában, mind nagyságrendileg igen jelentős különbségek vannak (4. táblázat). A három népesebb település (Nyírtelek, Kótaj, Nyírpazony) mindegyike minimum 300-300 fős népességyarapodást ért el 1995 és 2003 között, míg Nyírtura és Kálmánháza népessége stagnált, melyhez a kedvezőtlen korösszetétel és a vándorlási különbözet fluktuációja és hozzájárult.

4. táblázat: A nyíregyházi szuburbia lehetséges településeinek demográfiai jellemzői (1980-2009)
Table 4 Demographic characteristics of the settlements in the possible Nyíregyháza suburbia (1980-2009)

Település neve	Népességszám alakulása (1980-2009) (fő)						Term. szap. ill. fogyás (fő)		Vándorlás (fő)	
	1980	1990	1995	2001	2004	2009	2000-2004	2009	2000-2004	2009
Nyíregyháza	108235	114152	115376	117002	116336	117832	-315	-4	-1375	+376
Kótaj	4250	4098	4202	4561	4556	4520	-7	+2	+75	-21
Nyírpazony	2446	2691	2883	3167	3269	3458	-55	-8	+223	+57
Nyírtelek	6648	6589	6883	7150	7114	6938	-99	-27	+70	-50
Nyírtura	1516	1606	1708	1795	1809	1864	-37	-4	+84	-8
Nyíregyházi település-együttes	123095	129136	131052	133675	133084	134612	-514	-41	-923	-354
Apagy	2416	2318	2344	2352	2294	2243	-30	-7	0	-14
Buj	2852	2531	2540	2500	2429	2289	-64	-15	-15	-2
Kálmánháza	2217	2053	2132	2089	2093	2021	-34	-3	-10	-23
Levelek	2400	2567	2807	2953	3006	2912	+38	+18	-6	-15
Nagycserkesz	2104	1779	1848	1910	1853	1793	+20	+14	-61	-21
Napkor	3560	3410	3548	3792	3821	3816	-30	+1	+118	-31
Nyírbogdány	2903	2834	2921	3044	3074	2943	-4	-11	+73	-32
Sényő	1357	1288	1364	1401	1400	1428	-31	-17	+9	+8
Össz. külső gyűrű	19819	18770	19504	20041	19970	19445	-135	-20	+108	-130
Összesen	142904	147906	150556	153716	153054	154017	-648	-15	-815	-484
Sz.-Sz.-B. m.	593829	572301	582743	587994	581623	560429	-2739	-874	-9858	-4418

Forrás: Szabolcs-Szatmár-Bereg megye statisztikai évkönyvei 1980-2009 KSH

Mindezek ellenére az utóbbi két évtized kutatási eredményei alapján sem jobb a helyzet a város megítélését tekintve, ha agglomerációs/szuburbanizációs kontextusba

helyezzük Nyíregyházát és a kapcsolódó településeket. Az alábbi két példa jól érzékelteti mindezt:

Németh Zsolt PhD disszertációjának végkövetkeztetése szerint Nyíregyházának egyetlen szuburbán települése sincs (okai között szerepet játszhat, hogy vizsgálataink szerint a nyíregyháziak a városhatáron belül elhelyezkedő ún. zöldövezeti, „belső szuburbán” lakóterületeket preferálták) és agglomerációját is csak négy település alkotja (pl. Nyírpazony, Nyírtelek, Nyírtura, Napkor) (NÉMETH ZS. 2011).

Bajmócy P. (2003) véleménye ettől merőben eltérő, véleménye szerint három biztos (Nyírpazony, Nyírtura, Napkor) és három bizonytalan (Nyírtelek, Sényő, Kótaj) szuburbán település alkotja Nyíregyháza szuburbániáját.

5. VÁROSON BELÜLI SZUBURBÁN VÁROSRÉSZEK ÉS/VAGY KÜLSŐ SZUBURBIA

A Nyíregyházáról történő kiköltözések fokozódása miatt (2000-2004 között 1375 fő vándorlási veszteséggel rendelkezett a város) számottevő vándorlási nyereség alakult ki a környező településeken (pl. 2000-2004 között több mint 5,0%-os vándorlási nyeresége volt Nyírpazonynak és Nyírturának, de Sényő, Nyírbogdány, Napkor, Nyírtelek és Kótaj is pozitív vándorlási egyenleggel rendelkezett stb.). Azt, hogy e vándorlási nyereség teljes egészében Nyíregyházával szemben realizálódott-e, nem tudjuk, valószínűleg nem, néhány település belföldi vándorlási egyenlegét azonban e tekintetben ismerjük (DAJKA J. – MALAKUCZINÉ PÓKA M. 2003). 1990 és 2002 között Nyíregyházáról Kótajba 849 fő, Nyírpazonyba 1271 fő, Nyírtelekre 1946 fő, Nyírturára 515 fő érkezett, míg Nyíregyházára Kótajból 774 fő, Nyírpazonyból 677 fő, Nyírtelekről 1537 fő, Nyírturáról 343 fő települt át, így e négy településnek 1268 fős pozitív vándorlási egyenlege volt a megyeszékhellyel szemben. A folyamatok különösen Nyírpazony népességét növelték (594 fős nyereség), de Napkor (118 fő), Nyírbogdány (73 fő), Nyírtelek (70 fő), Nyírtura (84 fő) és Kótaj (75 fő) is nyereséget realizált. A legintenzívebben vonzott négy település belföldi vándormozgalmi egyenlege összességében is nyereséget mutatott 1990-2005 között. A népességszám változás mellett egyéb tényezők is mutatják néhány településen a szuburbanizációs folyamat hatásait. Az épített lakások arányát tekintve 1990-2004 között Nyíregyháza és Nyírpazony 2004. évi lakásállományának 18-18%-a épült, Nyírtura esetén 16%-a, míg Nagycserkesz (6,8%) és Kálmánháza (7,5%), ettől jóval elmaradt. A lakosságszámhoz viszonyítva magas a vállalkozás-sűrűség Nyírpazony (83,1), Nyírtura (61,9), Napkor (54,3) és Nyírbogdány (54,3) településeken. 1990 és 2001 között Nyíregyházán a személygépkocsik száma 38 százalékkal, a vonzott településeken viszont 67%-kal (Nyírturán 80%-kal) emelkedett. Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 2001-ben átlagosan 302 db személygépkocsi jutott 1000 lakosra. Nyíregyházán 324 db, a községekben 240 db, de Nyírpazony esetében 301 db, Nyírtura (261 db), Napkor (253 db), Nyírtelek (249 db) és Nagycserkesz (249 db) is meghaladta a

megyei községi átlagot. Rendkívül alacsony ez az érték Buj (173 db), Kálmánháza (201 db) és Levelek (209 db) esetében.

A szuburbanizációs folyamatok vizsgálatánál nem lehet figyelmen kívül hagyni a település-morfológiai sajátosságokat sem. Nyíregyháza sajátos morfológiájú város, mivel a központi belterületen kívül nemcsak a külterületek, hanem az ún. egyéb belterületek is megtalálhatóak, közülük kettő: Nyírszőlős és Oros 1973, ill. 1978 előtt önálló községi életet élt. A központi belterületen élők száma mintegy 90 ezer fő, a külterületen kb. kilenc ezren élnek, az egyéb belterületen élők száma 18 ezer fő, ebből a két egykori faluban majdnem 10 ezren laknak (KÓKAI S. 2009/A).

A bokortanyák sajátos szerkezetük folytán is a különleges tanyatípusok közé tartoznak. Azok a bokortanyák, amelyek közlekedésföldrajzilag frekventált helyen fekszenek, falusias településsé alakulnak, alvófalva jelleget vettek fel, kiépült az alapinfrastruktúra, üzletek, hivatalok jelentek meg, népességszámuk nő (5. táblázat), a lakófunkció mellett vállalkozások indultak, és a hétvégi házas hasznosítás is megfigyelhető (pl. Benkőbokor, Sulyánbokor stb.). Nyíregyháza területfelhasználási karakterére jellemző vonás a kiterjedt tanyavilág, mely az említett két településrészrel együtt „lassítja” és „módosítja” a szuburbanizációt (PRISTYÁK E. 2003).

5. táblázat: Néhány bokortanya népesség- és a lakóház-száma 2010-ig
Table 5 Population and dwelling stock of some cluster-homesteads up to 2010

Megnevezés	Lakóházak száma (db)					Lakónépesség száma (fő)							nem őshonos lakos
	1990	2001	2010	lakatlan	újépítésű	1990	2001	2010	18 év alatti	18-35 év	35-60 év	60 év felett	
Sulyánbokor	30	32	33	10	3	50	58	46	8	5	13	19	12
Mohosbokor	7	10	13	10		23	13	18	9	2	5	2	10
Kovácsbokor	24	25	23	4	2	61	59	44	4	9	12	18	28
Nádasbokor	12	12	12	3	-	24	14	16	5	4	2	5	12

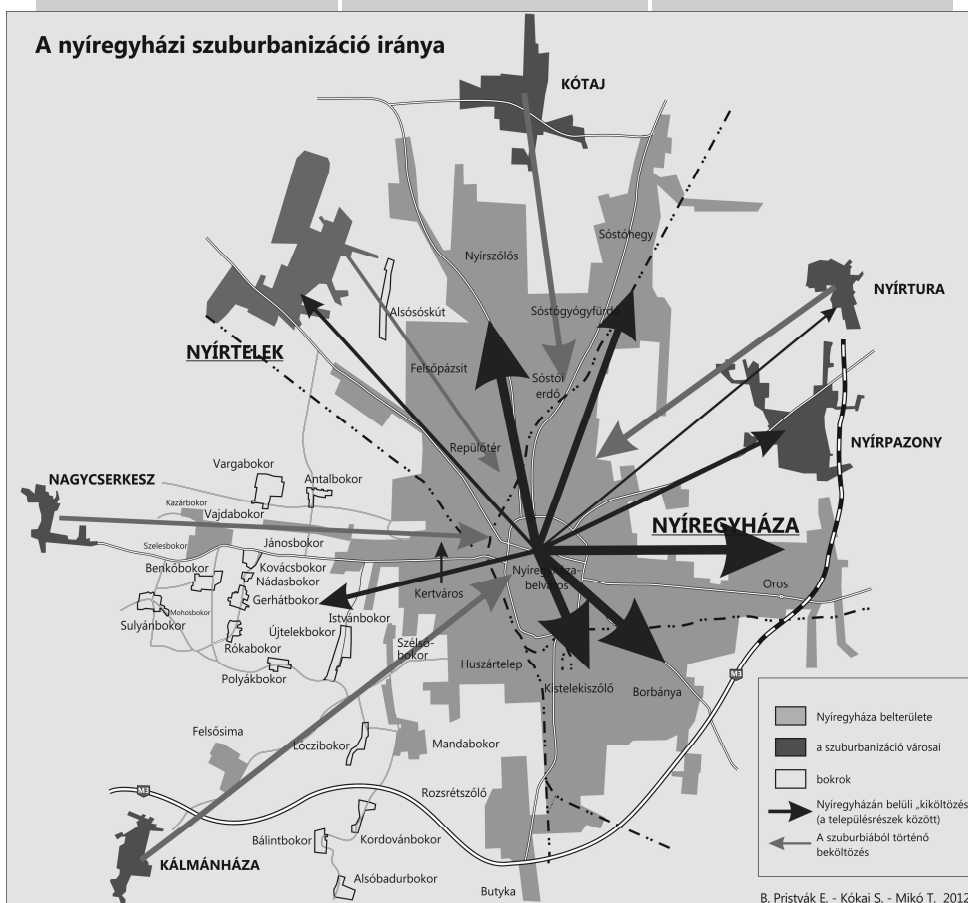
Forrás: KSH adatbázis és saját gyűjtés

Mindezeket figyelembe véve jól kijelölhető azon települések köre, melyek részesei a szuburbanizációs folyamatnak, s két csoportra bonthatók. Az első csoportot Nyírpazony, Nyírtura, Kótaj, Nyírtelek és Napkor képviseli, a második csoportba Apagy, Sényő, Nyírbogdány, Buj és Levelek kerül. Napkor valamennyi statisztikai mutató (pl. öregedési index 59,3%, az összlakosság 26,4%-a aktív kereső, a foglalkoztatottak 9,5%-a diplomás, az egy adózóra jutó jövedelem 924,4 ezer Ft stb.) tekintetében kiemelkedik a külső gyűrű települései közül, erőteljes szuburbanizációs folyamatok tükröződnek, s feltétlenül kívánatos a belső szuburbanizációs gyűrű településeire átörölni. Nagycserkesz és Kálmánháza egyelőre kimarad a szuburbanizációs folyamatok zöméből. Az eddigi néhány mutató segítségével kísérletet tettünk a szuburbanizáció térfolyamatának városhatáron kívüli településekre kiterjedő szemléletű bemutatására,

az újabb kutatások eredményei azonban arra a szemléletváltásra predesztináltak bennünket, hogy a város határain belüli „városrészeket” is bevonjuk vizsgálatainkba (6. táblázat), pontosabbá téve a folyamatot és annak területi aspektusait (3. ábra). Nyíregyháza tényleges határai – melyeken kívül kell keresni a szuburbiját – ugyanis jóval szűkebbek, mint a közigazgatási határai.

A népesség mobilitás városon belüli megismerését szolgálta a 2008-ban végrehajtott háztartáspanel vizsgálat. Fontos volt az a kérdés, amelyben a lakóhely változtatás területi jellegzetességére keresték választ (SZOBOSZLAI K. – TAKÁCS P. 2011). Az adatokból az látszik, hogy a lakónépesség mozgása városon belül erőteljes (76,8%), és csupán a költözők egynegyede érkezett Nyíregyházától távolabbi településről.

3. ábra: A nyíregyházi szuburbia kiterjedése és differenciálódása
Figure 3 Situation and differentiation of the Nyíregyháza suburbia

Szerk.: B. Pristyák E. – Kókai S. (2012)

6. táblázat: Nyíregyháza városrészeinek népesség- és lakásszám változása / 1990-2009/
 Table 6 Population and dwelling stock in Nyíregyháza by city quarters (1990-2009)

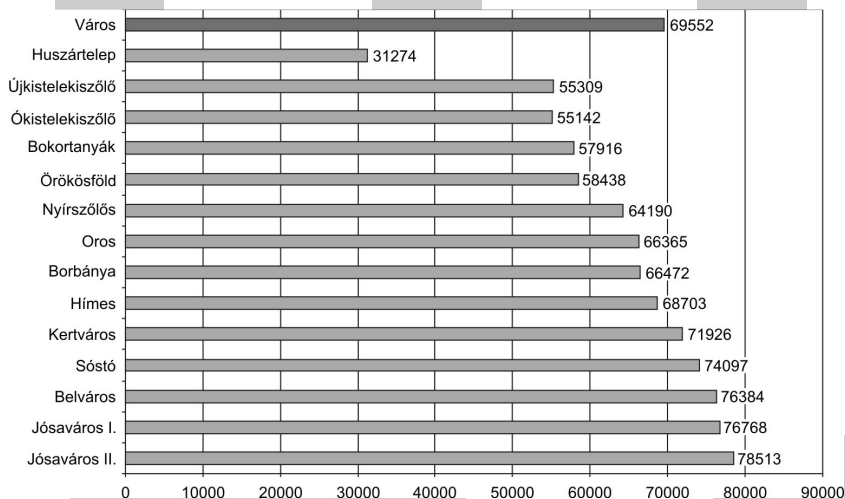
Városrész neve	Népességszám			Lakások száma		
	1990	2001	2009	1990	2001	2009
Központi-belterület	90132	91463	88782	31451	35133	40793
Nyírszőlős	3285	3672	4038	1014	1206	1350
Oros	5749	6538	7500	2043	2430	2893
Rozsrétszőlő	917	1069	1102	301	326	359
Sóstógyógyfürdő	1282	1519	1875	785	909	1103
Sóstóhegy	4228	4683	4912	1297	1561	1703
Felsőpázsit	1512	1644	1655	512	551	559
Bokortanyák-külterületek	7047	8207	7968	1915	1958	1987
Nyíregyháza összesen	114152	118795	117832	39318	44074	50747

Forrás: KSH adatbázisa (Helynévtár 1990, 2001, 2009)

A városrészek közötti differenciákat tekintve a korstruktúra és a jövedelmi egyenlőtlenségek mutatói a szuburbanizáció vonatkozásában is rendkívül tanulságosak. Megállapítható, hogy a szuburbanizáció által az 1990-es években leginkább érintett városrészek (Oros, Nyírszőlős, Sóstó) lakói jövedelmek tekintetében a középosztályhoz tartoznak, míg az elmúlt évtizedben újjászülető városrészekbe (Ó- és Újkisteleki-szőlő) inkább a szegényebbek költöztek ki (4. ábra).

4. ábra: A háztartások egy főre jutó jövedelmeinek eloszlása a város egyes körzeteiben (jövedelmi átlagok, forintban)

Figure 4 Per capita income of the households by city quarters (income means, Ft)

Forrás: Szoboszlai K. – Takács P. 2011

ÖSSZEGZÉS

A vizsgálatok azt mutatják, hogy a nyíregyházi szuburbia egyértelműen kiterjed a városhoz korábban közigazgatásilag hozzákapcsolt egykori önálló településekre (Nyírszőlős, Oros, Sóstóhegy), valamint azokra a településrészekre, ahol új városrészek születtek (Sóstógyógyfürdő, Ó- és Újkistelekiszőlő, a bokortanyák egy része). Magába foglalja az önálló közigazgatású Nyírtelek, Nyírpazony és Kótaj településeket is (2. ábra), de nem terjed ki Nagycserkeszre, Kálmánházára, Bujra, Nyírturára, Sényőre és Apagyra, még akkor sem, ha a települések néhány vizsgált mutató tekintetében megfelelnek a kritériumoknak. A Nyíregyházát körülvevő településgyűrű túlságosan távolinak bizonyult – különösen nyugati, déli és délkeleti irányban – a szuburbanizációs folyamat vonatkozásában, így a városhoz közelebb – nagyrészt annak igazgatási határain belül, nagy területű város lévén – alakult ki az a szuburbia, mely szervesen kapcsolódik a város magterületéhez. A nyíregyházi településegységek néhány települését a demográfiai folyamatok és az épített környezetbe történő beruházások volumene alapján elkerülték a szuburbanizáció fő áramlási irányai, így ezek rurális terek maradtak, e települések (ingázó falvak) nem tekinthetők a szuburbia részének.

Tanulmányunkban bemutattuk, hogy milyen párhuzamosságok vannak az agglomerációs-szuburbanizációs folyamatok és a kistérségi szerveződés között, s ezek milyen kölcsönhatásban állnak egymással. Mennyire tekinthetők objektívnek az elhatárolások és milyen specialitásai vannak a nyíregyházi szuburbanizációnak, az agglomerációnak és a statisztikai kistérségnek egymáshoz viszonyítva.

A szuburbanizáció folyamatának felgyorsulásával párhuzamosan a város modernizálódott, funkcionális, hierarchiai és strukturális sajátosságai lehetővé tették, hogy társadalmi, gazdasági és kulturális téren is egyre nyitottabbá váljon. A szuburbanizáció diffúz módon hatott a környező mikro-centrumok és a vonzaskörzet elemi centrumainak fejlődésére. A szuburbanizáció olyan kihívást jelentett a város gazdaságára, társadalmára és kapcsolatrendszerére, amelyekre viharos gyorsaságú válaszokat kellett volna adni. A várospolitikai válaszai a szuburbanizáció alig tíz évig tartó folyamatára – olykor önhibájukon kívül – nem voltak megfelelőek, s a „gyorsuló idő – lassuló idő” szindróma minden korábbinál élesebben jelentkezett.

IRODALOM

- B. PRISTYÁK E. (2011): A bokortanyák differenciálódása az elmúlt 20 évben. In: Kókai S. (szerk.): Geográfiai folyamatok térben és időben. Nyíregyháza, pp. 45-61.
- BAJMÓCZY P. (2003): Szuburbanizáció a budapesti agglomeráción kívüli Magyarországon. Doktori értekezés tézisei. 14 p.
- BELUSZKY P. (1974): Nyíregyháza vonzaskörzete. Akadémiai Kiadó Budapest, 118 p.
- CSAPÓ T. (2005): A magyar városok településmorfológiája. Szombathely. Savaria University Press

- CSERVENYÁK L. – MEZŐ A. (szerk.) (1987): Nyíregyháza története. Nyíregyháza, 318 p.
- DAJKA J. – MALAKUCZINÉ P. M. – SZABÓ S.-NÉ – MEDGYESI G. (2003): Nyíregyházi településeggyüttes. KSH Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága, Nyíregyháza, 56 p.
- DÖVÉNYI Z. – KOVÁCS Z. (1999): A szuburbanizáció térbeni-társadalmi jellemzői Budapest környékén. *Földrajzi Értesítő* 1-2., pp. 33-57.
- FRISNYÁK S. (SZERK.) (2003): Nyíregyháza. Előadások a város újjáépítésének 250. évfordulójára. Nyíregyháza, 223 p.
- KÓKAI S. (2003/A): Nyíregyháza közlekedésföldrajzi jellemzői, sajátosságai a II. világháborútól napjainkig. In: Előadások a város újjáépítésének 250. évfordulójára. Nyíregyháza, pp. 191-206.
- KÓKAI S. (2003/B): Nyíregyháza térszerkezeti helyének változása a XIX-XX. században. In: A Nyírség és a Felső-Tisza-vidék történeti földrajza. Nyíregyháza, pp. 177-186.
- KÓKAI S. (2004): Nyíregyháza társadalmi-gazdasági fejlődése 1960-tól napjainkig. *Földrajzi Közlemények*, 2004. 1-4. sz. pp. 113-125.
- KÓKAI S. (2005): A nyíregyházi településeggyüttes kialakulása, fejlődése és sajátosságai. MTA Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Tudományos Testület. XIII. évi közgyűlésének előadásai. (szerk.: Kókai S.) Nyíregyháza, pp. 283-291.
- KÓKAI S. (2006/A): A nyíregyházi településeggyüttes népességföldrajzi jellemzői, sajátossága (1990-2004). In: Kókai S. (szerk.): Földrajz és turizmus. Tanulmánykötet Dr. Hanusz Árpád 60. születésnapjának tiszteletére. Nyíregyháza, pp. 173-192.
- KÓKAI S. (2006/B): Adalékok a nyíregyházi településeggyüttes szuburbanizációs folyamatainak vizsgálatához. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Agglomerációk és szuburbanizálódás Magyarországon. Szombathely, pp. 168-188.
- KÓKAI S. (2007): Kisvárosok helye és szerepe Szabolcs-Szatmár-Bereg megye térszerkezetében. In: Nyíregyházi Főiskola TTFK: Természettudományi Közlemények. Kókai S.: Nyíregyháza közlekedésföldrajzi jellemzői, sajátosságai a II. világháborútól napjainkig. In: Frisnyák S. (szerk.): Nyíregyháza. Nyíregyháza, pp. 191-206.
- KÓKAI S. (2009/A): Nyíregyháza funkcionális morfológiája. In: Tiszteletkötet Frisnyák S. 75. születésnapjára. Nyíregyháza-Szerencs. pp. 215-234.
- KÓKAI S. (2009/B): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Nyíregyháza demográfiai jellemzői, településföldrajzi sajátosságai (1945-2005). Pécs, 140 p.
- KÓKAI S. (2011): A szuburbanizáció néhány sajátossága Nyíregyházán. In: Csapó T. – Kocsis Zs. (szerk.): Az 1971. évi OTK és hatása a hazai településrendszerre. pp. 166-180. Savaria University Press, Szombathely
- KÓKAI S. (2012): A reurbanizációs tér kisvárosainak jellemzői Északkelet-Magyarországon. *Településföldrajzi Tanulmányok* 1. sz. pp. 63-75.
- KÖSZEGFALVI GY. (2008): Agglomerálódó térségnek jól jön az új város. *Területi Statisztika* 11. (48). évf. pp. 347-349.
- KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL. Hivatalos Megyei Népszámlálás kötetei 1960-tól 2001-ig.
- MALAKUCZINÉ PÓKA M. (2003): A nagyvárosok belső tagozódása – Nyíregyháza. KSH. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Igazgatósága, Nyíregyháza, 38 p.
- MALAKUCZINÉ PÓKA M. (2006): A kistérségek társadalmi-, gazdasági helyzete (Észak-Alföld). KSH, Debrecen, 91 p.
- MÁRKUS M. (1943): A bokortanyák népe. Budapest

- NÉMETH ZS. (2011): Az urbanizáció és a térbeli társadalomszerkezet változása Magyarországon 1990 és 2001 között. PhD disszertáció, Pécsi Tudományegyetem, 242 p.
- PRISZTYÁK E. (2003): A bokortanyák morfológiai képének változása. In: Frisnyák S. (szerk.): Nyíregyháza, pp. 167-174.
- SZOBOSZLAI K. – TAKÁCS P. (2011): Lakóhely- és lakásjellemzők Nyíregyházán Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle 1. sz. Nyíregyháza, pp. 344-354.
- TÓTH J. (1996): A településrendszer fejlődése. In: Perczel Gy. (szerk.): Magyarország társadalmi-gazdasági földrajza. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, pp. 539-586.
- TÓTH J. (2008): Térszerkezeti, népesség- és településföldrajzi tanulmányok. Imedias, Pécs, 427 p.
- TÓTH J. (2012): Járástervek és tényleges térszerkezeti egységek. In: Frisnyák S. – Kókai S. (szerk.): Tiszteletkötet Kormány Gyula 80. születésnapjára. Nyíregyháza, pp. 299-318.
- VALÉR É. (1994): A magyarországi agglomerálódás folyamatának alakulása c. (1400-as nyilvántartási számú) OTKA kutatás Kutatási zárójelentés az 1991-1994 között végzett munkáról